

ОСОБЛИВОСТІ МОНІТОРИНГУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ

У статті проаналізовано поняття моніторингу та педагогічної взаємодії. Визначено тлумачення освітнього моніторингу. Виявлено та схарактеризовано особливості моніторингу педагогічної взаємодії учасників навчального процесу у вищій школі. Кінцевою метою освітнього моніторингу, як відносно самостійної функції управління, у межах вищого навчального закладу визначено виявлення та оцінювання проведених педагогічних дій, що є основою інформаційного супроводу з безперервним коригуванням педагогічної взаємодії задля досягнення бажаного результату.

Ключові слова: моніторинг, управління, педагогічна взаємодія, студент, викладач, навчальний процес, зворотній зв'язок, діалог, корекція.

На сучасному етапі, коли процес демократизації українського суспільства набирає оберти, функція управління в системі вищої освіти також потребує модернізації.

Друга половина ХХ століття визначається як особливий період у розвитку ідеї педагогічної взаємодії, на якому становлення і розвиток гуманістичного напрямку зумовили докорінну зміну самого її змісту. Гуманізація педагогічної взаємодії дозволяє підвищувати рівень ефективності навчально-виховного процесу, розкривати потенціальні можливості кожного до самовдосконалення, а також забезпечувати сприятливий мікроклімат, що характеризується відкритістю, довірою та підтримкою. В процесі будь-яких іноваційних змін необхідно відстежувати процеси та явища, що відбуваються, з метою прийняття своєчасних управлінських кроків щодо регулювання та прогнозування подальшого розвитку.

У цьому контексті педагогічна наука все частіше підкреслює необхідність звернення до нових підходів до управління освітою, обґрунтовуючи важливість спрямованого розвитку кожної людини, яка живе і діє як органічна частка суспільства. Вчені також доводять, що тут на першій план висувається дотримання системного принципу зворотнього зв'язку інформаційних потоків, що забезпечує адекватне та своєчасне реагування управління на всі зміни.

Саме в межах моніторингу педагогічної взаємодії учасників навчального процесу здійснюється виявлення та оцінювання ефективності проведених педагогічних дій.

Як свідчить аналіз останніх досліджень і публікацій про проблеми вищої школи, останнім часом педагогічна наука все частіше звертається до прогресивно накопиченого досвіду гуманістично-орієнтованого навчання, спрямованого на усвідомлювання особистісно значущих цілей, де суб'єкти пізнавальної діяльності виступають як рівноправні партнери.

На необхідність розв'язання різноманітних проблем, пов'язаних із впровадженням ідеї педагогічної взаємодії, що потребує відслідковування динаміки змін в освітній системі в цілому, вказують багато сучасних українських та зарубіжних учених (О. Бабкіна, Т. Борова, А. Дахін, Г. Єльнікова, М. Коць, В. Кальней, В. Лозова, О. Матвієнко, О. Микитюк, В. Майбородова, О. Рацул, А. Троцько, В.Хабін, С.Шишов, Г. Щукіна, В. Якунін та інші).

У другій половині ХХ століття проблема взаємодії викладачів і студентів продуктивно розроблялася в педагогіці в різних аспектах:

- як педагогічне спілкування (О. Бодальов, В. Кан-Калик, І. Зимня, С. Кондратьєва та інші);
- як істотна характеристика педагогічного процесу (В. Сластьонін);
- як діяльність, спрямована на розвиток навчального, становлення його особистісної позиції, підтримку проявів його самостійності (педагогіка підтримки О. Газман, Н. Михайлова, С. Юсфін);

- як прояв педагогічної творчості (О. Белкін, Є. Коротаєва, А. Кравченко, І. Демакова, М. Никандрова);
- як сукупність педагогічних ситуацій (І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос та інші);
- як інтеракція, тобто навчання в малих групах ("cooperative learning") Р. Славін ("Навчання в команді"), Д. Джонсон і Р. Джонсон ("Учимося разом"), Шл. Шаран ("Групові дослідження"), а також Ел. Аронсон, Спенсер Каган та інші;
- як організація навчального співробітництва у колективних, кооперативних, групових формах роботи (О. Донцов, В. Дьяченко, О. Захаренко, Х. Лійметс, А. Петровський, В. Фляків, Д. Фельдштейн, Г. Цукерман, С. Якобсон).

Особливу цінність у контексті проведеного дослідження становлять історико-педагогічні праці (А. Алексюк, Р. Вендровська, В. Луговий, О. Матвієнко, В. Сухомлинський, В. Шадріков, І. Яковлев та інші), у яких розкрито сутність розуміння педагогічної взаємодії та питання її реалізації в другій половині ХХ ст.

Незважаючи на широке коло існуючих наробок учених, які розвивають різні аспекти педагогічної взаємодії, до цього часу не існує цілісного, об'єктивного і глибокого дослідження моніторингу педагогічної взаємодії в сучасній теорії управління, що й зумовило вибір теми та її актуальність.

Мета статті полягає в обґрунтуванні поняття "педагогічна взаємодія" та "освітній моніторинг" у контексті професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу, а також у виокремленні особливостей моніторингу педагогічної взаємодії в сучасній теорії управління.

Сьогодні гуманістична мета освіти вимагає негайного перегляду його змісту, який повинен включати не тільки новітню науково - технічну інформацію, але й гуманітарні особистісно розвиваючі знання й уміння, досвід творчої діяльності, емоційно ціннісне ставлення до світу й людини в ньому, а також систему морально-етичних почуттів, що визначають її поведінку в різноманітних життєвих ситуаціях.

Будь-яка взаємодія передбачає прямий або опосередкований вплив. Предметом педагогічної діяльності є інша людина, яка має власну активність, й тому це не може бути нічим іншим, як взаємодія, що носить частіше всього асиметричний характер. "Процес взаємодії розглядають як цілеспрямований взаємообмін і взаємозбагачення змістом діяльності, досвідом, емоціями, установками, різними позиціями" [2, с. 16]. Педагогічна взаємодія – систематичне, постійне здійснення комунікативних дій учителя, що мають на меті викликати відповідну реакцію з боку учня (В. Ляудис), це вплив і на самого учня, причому викликана реакція викликає у свою чергу реакцію взаємодіючого. (Я. Коломенський, А. Мудрик, І.Радіонова). Педагогічна взаємодія охоплює всі сфери життєдіяльності людини – пізнавальну, професійно-трудова та творчу. Безумовно, це багатогранний процес, що складається з дидактичних, соціально-психологічних та виховних взаємодій. Педагогічна взаємодія має два боки, а саме: рольову та особистісну. Вірогідно, це зумовлює наявність в історії педагогіки різних позицій науковців - педагогів щодо процесу педагогічної взаємодії та значущості особистісної суті людини та її власного розвитку.

Взаємодія виявляється педагогічною, коли йдеться про роль досвідченої людини, яка дає поради, навчає або здійснює шефство (порадник, наставника, учитель). "Взаємодія викладача й студента в процесі навчання довгий час розглядалася як система, у якій керуючі функції належать викладачеві, що затримувало формування активної позиції студента в навчальному процесі" [4, с. 5]. Але педагогічна взаємодія в аспекті гуманізації освіти передбачає наявність у такій людині особистості "порадника" більше, ніж того, хто дає вказівки, що та як учити або робити. Тому, особливо у вищій школі, це зумовлює низку моральних труднощів, великий ризик порушити викладачем межу рівноправ'я та паритетності зі студентами. Саме за такою межею і починається насилля та авторитаризм, а "обличчя, які приймає авторитаризм, ... різноманітні" [6, с. 211] та історично змінюються.

Вищим ступенем розвитку ідеї педагогічної взаємодії вважається категорія співробітництва, яка в педагогічній науці тісно пов'язана з категорією гуманізації освіти. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що саме відносини співробітництва найбільше ефективно сприяють розвитку студентів як суб'єктів діяльності й становленню їх активної життєвої позиції в цілому, оскільки категорія "співробітництво" виявляє собою складну єдність: по-перше, форми взаємозв'язку, заснованої на взаєморозумінні; по-друге, паритетності організації спільної діяльності, що передбачає прояв самостійності, активності й організованості; по-третє, форми взаємодії учасників навчального процесу, тобто вмінні майбутніх спеціалістів працювати разом як між собою (у команді), так і з викладачем при об'єднанні зусиль і погодженості дій.

Підкреслимо той факт, що багатовимірність такого феномена, як "педагогічна взаємодія", зумовлює існування в теорії і практиці навчального процесу великої кількості видів взаємодії, що лежать в основі різних підходів до їхньої класифікації. Узагальнення результатів наукових пошуків вітчизняних та зарубіжних дослідників дозволило виділити за характером участі суб'єктів у педагогічній взаємодії такі позиції її учасників: ініціатор взаємодії, ініціативність якого є засобом керування взаємодією, суб'єкт взаємодії, який залежно від педагогічної ситуації займає активну або пасивну позицію.

Отже, наведені вище характеристики педагогічної взаємодії дозволяють визначити це поняття як складне явище, що передбачає цілеспрямований взаємообмін й взаємозбагачення сенсами навчальної діяльності, досвідом, емоціями та настановами, що відбувається у вигляді діяльності або комунікації, опосередкованих міжособистісними відносинами.

Оцінка ефективності педагогічної взаємодії учасників навчального процесу та контроль досягнення поставлених цілей відбувається саме в межах моніторингу.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій свідчить, що такий розхожий термін, як "моніторинг", тлумачиться по-різному.

Моніторинг (англ. Monitor – той, хто контролює, англ. monitoring – постійно діючий контроль[9]) – це поняття, що було запозичене в освіту з інших галузей: технічної та екологічної. У широкому використанні це слово означає постійне спостереження за будь-чим, явищами, об'єктами з метою співвідношення теперішнього стану з бажаними результатами або з попереднім про них уявленням.

Певні автори розглядають під "моніторингом" (О. Бабкіна, Т. Єсенкова, В.Кальней, С. Шишов та ін.) чітку систему відстеження динаміки процесу, що є дуже важливою рисою в контексті дослідження розвитку ідеї педагогічної взаємодії. Наприклад, Т. Єсенкова поняття "моніторинг" в освітній сфері тлумачить "науково-обґрунтовану, цілеспрямовану, аналітичну й прогностичну систему відстеження динаміки провідних процесів, як у змістовному, так і в організаційному плані, на всіх рівнях системи освіти за участю всіх суб'єктів освіти [3]).

На думку С. Шишова і В. Кальней, оцінка якості освіти в навчальному закладі неможлива без проведення моніторингу як "систематичної і регулярної процедури збору даних за важливими освітніми аспектами роботи школи. Частиною моніторингу якості освіти є такі елементи, як встановлення стандарту та опералізація; збір даних та їх оцінка; дії (прийняття відповідних заходів та оцінка їх результатів) [7, с. 189-190]. Підкреслимо важливість забезпечення зворотнього зв'язку відповідності фактично отриманих результатів щодо раніше визначених цілей.

Привабливою є точка зору групи педагогів – науковців (Л. Даниленко, Г. Щукіна, В. Якунін та ін.), які трактують сутність моніторингу як еволюційне продовження контролю на якісно новому рівні. Дійсно, у навчально-виховному процесі між цими поняттями існує тісне співвідношення, тому що при здійсненні контролю має місце компаративний аналіз програми цілей навчальної діяльності та фіксацією результатів її практичного виконання.

Суттєвою для нашого дослідження є думка О. Бабкіна та В. Хабіна, які вважають, що моніторинг, як безупинне спостереження за найважливішими параметрами та станом чого з метою небажаних відхилень [1], може здійснюватися стосовно об'єктів, які можна поділити на: навчальну діяльність (її структура, характеристика та протікання), психічний

розвиток студента, педагогічна діяльність викладачів, розвиток особистості учасників навчального процесу тощо. Саме моніторинг як аналітичний контроль результатів педагогічного процесу дозволяє виділити наступні етапи, а саме: порівняння наявних результатів з еталоном, змістовна оцінка, корекція [8, с. 134-1136].

У рамках моніторингу педагогічної взаємодії учасників навчального процесу в системі вищої освіти можна виділити такі: моніторинг діяльності студента, моніторинг діяльності викладача та моніторинг структури навчальної діяльності. Таким чином, моніторинг з точки зору дослідження розвитку педагогічної взаємодії виявляється автономною функцією управління, тобто є засобом корекції та основою прийняття рішень, координації форм керівництва навчальною діяльністю у ВНЗ.

Упродовж останніх років ХХ ст. проблема створення умов ефективної педагогічної взаємодії учасників навчального процесу з метою полегшення подальшої адаптації людини до професійної діяльності оформилась у пошук новітніх технологій, що акцентують студента як активного здобувача знань, рівноправного із викладачем партнера. Сьогодні вже добре відомий досвід роботи американської організації National Clearinghouse for Educational Facilities, створеним у 1997 р. національним департаментом США з освіти з метою наукової підтримки ініціатив щодо забезпечення індивідуалізації та безпеки активного розвитку студентства.

У сучасну педагогіку поняття педагогічної технології увійшло вже дуже міцно. На наш погляд, слушною є точка зору В. Монахова, який розглядає педагогічну технологію не тільки як сукупність прийомів та методів, але, перш за все, як інструментарій управлінської діяльності, тому що організація педагогічної взаємодії та її проектування є складовими функціями управління[5].

Зазначмо, що сьогодні вибір стилю спілкування зумовлюється суб'єкт-суб'єктною моделлю педагогічної взаємодії учасників навчального процесу, що базується на їх взаємовпливі один на одного з метою досягнення спільної мети. Потреба сучасної вищої школи – підготувати конкурентоспроможного на сучасному ринку праці фахівця – зумовлює процеси гуманізації й демократизації педагогічного процесу, розвиток самоврядування, творчості в атмосфері взаєморозуміння та співробітництва, які відбиваються на необхідності удосконалення стилю педагогічного спілкування та керівництва.

Так, узагальнення результатів дослідження особливостей моніторингу педагогічної взаємодії учасників навчального процесу в системі вищої освіти України в сучасній теорії управління дозволяють дійти наступних висновків та перспектив подальшої розвідки:

Стратегічним положенням розвитку управління системою освіти є поєднання, взаємоузгодження та гармонізація ціннісних орієнтацій людини, потреб держави і суспільства в цілому. Базові дескриптори характеру педагогічної взаємодії учасників навчального процесу такі, як комунікативні здібності викладача та його культура, творча індивідуальність педагога, особливості тих, хто навчається, готовність та внутрішня спрямованість викладача на створення атмосфери саморозкриття кожного з суб'єктів навчальної діяльності, у подальшому професійному житті визначають сутність способів сполучення діяльності керівника та підлеглих. Важливу роль для корегування таких відносин у системі управління надається моніторингу, що розглядається як відносно автономна функція управління, яка спрямовує навчальний процес на досягнення бажаного результату. Завдяки моніторингу педагогічної взаємодії як процесу зворотнього зв'язку, здійснюється виявлення та оцінювання проведених педагогічних дій, результатів трансформації зовнішніх вимог у внутрішні мотиви.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабкина Е. Мониторинг классного руководителя. / Е. Бабкина, В. Хабин. – [Online, Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ug.ru//00.53/pd3.htm>
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: метод. пособие. – М.: Высшая школа, 1991. – 207с.

3. Дерзкова Н. Команда: внутренний мониторинг эффективности // Директор школы. – 1996. – № 2 – С. 10-13.
4. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М., 1990. – 117 с.
5. Монахов В.М. Аксиоматический подход к проектированию педагогических технологий // педагогика. – 1997. – № 6. – С. 26-31.
6. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических институтов и колледжей/ Под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Школьная пресса, 2002. – 512с.
7. Шишов С.Е. Мониторинг качества образования в школе / С.Е. Шишов, В.А. Кальней – М. : Пед. общество России, 1999. – 320с.
8. Яковлева Н.О. Проектирование как педагогический феномен / Н.О. Яковлева // Педагогика. – 2002. - № 6. – С.8-14.
9. АБВУУ Lingvo 12. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.lingvo.ru>

Гончар О.В.

ОСОБЕННОСТИ МОНИТОРИНГА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ТЕОРИИ УПРАВЛЕНИЯ

В статье проанализировано понятие мониторинга и педагогического взаимодействия. Дано определение образовательного мониторинга. Выделены и охарактеризованы особенности мониторинга педагогического взаимодействия участников учебного процесса в высшей школе. В качестве конечной цели образовательного мониторинга, как относительно самостоятельной функции управления, в рамках высшего учебного заведения определены выявление и оценивание проведенных педагогических действий, которые являются основой информационного сопровождения с непрерывной коррекцией педагогического взаимодействия с целью достижения ожидаемого результата.

Ключевые слова: мониторинг, управление, педагогическое взаимодействие, учебный процесс, обратная связь, диалог, коррекция.

Gonchar O.V.

MONITORING FEATURES TEACHER INTERACTION IN MODERN MANAGEMENT THEORY

The article grounds education monitoring concept and pedagogical mutual interrelations in the context of higher education. The education monitoring definition is given. The features of monitoring of pedagogical cooperation of participants of higher school educational process are distinguished and described. The an ultimate goal of educational monitoring, as a relatively independent function of management within the framework of higher educational establishment, is defined as an detection and evaluation of the conducted pedagogical actions that are basis of informative accompaniment with the continuous correction of pedagogical mutual interrelations with the purpose of the expected result achievement.

Key words: monitoring, management, pedagogical mutual interrelations, educational process, feed-back, dialogue, correction.